

Banca Populară „Gilortul“ - activitatea și rolul ei în dezvoltarea Novaciului -

Cristian Grecoiu

La începutul secolului XX, la inițiativa lui Spiru Haret, în România a luat naștere o mișcare de asociere a elitelor din mediul rural în bănci populare. Scopul acestora era de a oferi credite ieftine țăranimii, necesare pentru cumpărarea de pământ și inventar agricol, fără a plăti dobânzi cămătărești, de a lupta împotriva sărăciei și ignoranței, pentru propășirea satului românesc.

A revenit unui gorjean, Dumitru Brezulescu, onoarea de a scrie una dintre cele mai frumoase pagini din istoria cooperăției de credit din România și de a întemeia cea mai mare bancă populară din țară, atât din punct de vedere a capitalului deținut, cât și a succeselelor obținute în plan economic, social și cultural. La 13 ianuarie 1902, la inițiativa sa, s-a înființat în comuna Novaci Banca Populară „Gilortul”, cu un capital de 72 de lei și 26 de membri. Banca a început să funcționeze în cancelaria școlii primare, iar primul Consiliu de Administrație era compus din: Ștefan N. Boșca, președinte, Ion Gh. Preoteșescu, vicepreședinte, preotul Filimon Comănescu, casier, Alexandru Stoian, Alexandru Deaconescu, D.P. Sâiu și Constantin Popescu, membri, Grigore G. Roibu, secretar și cenzorii Dumitru Brezulescu, Gheorghe I. Morușianu și Gh. Buduran. La sfârșitul primului an, ea ajunge să dețină un capital social de 4137,38 lei, iar numărul membrilor crește la 230¹.

Potrivit Statutelor băncii, modificate în anii 1904, 1907, 1910, 1911 și 1925, scopul societății era: „1.Să înlănească creditul de care au nevoie asociații, procurându-le prin împrumuturi sau scontare de polițe, fondurile necesare pentru gospodăria, meseria sau comerțul lor; 2.Să le primească economiile; 3.Să facă orice operațiuni de bancă și comision în folosul acestora; 4.Sub rezerva aprobării primei adunări generale, puse în mod expres pe ordinea de zi a convocării adunării, consiliul de administrație poate hotărî, pe răspunderea sa solidară și nemărginită, cu majoritatea de $\frac{3}{4}$ din întreg numărul membrilor săi, ca societatea să facă și alte operațiuni indicate de interesele sale și de cerințele generale ale regiunii în care operează; 5.Să sădească între asociați spiritul de solidaritate și prevedere și să contribuie la răspândirea culturii în masele populației prin toate mijloacele

¹ Gheorghe Dumitrescu-Bumbești, *Monografia Băncii Populare „Gilortul” din comuna Novaci, județul Gorj*, București, Atelierele grafice Socec, 1910, p. 7.

potrivite acestui scop”².

Un moment important în istoria Novaciului îl reprezintă cumpărarea și împărțirea la țărani a moșiei Vlădoianu, care încununează activitatea lui Dumitru Brezulescu în folosul celor mulți și săraci, care munceau pământul boieresc, dar nu se bucurau de roadele muncii lor. Mai întâi, în aprilie 1904, Banca Gilortul a luat în arendă moșia pentru 5 ani, în numele obștii locuitorilor novăceni. Cum însă obștea novăceană nu avea trebuință de întreaga moșie, banca subarendează oierilor sibieni, prin licitație publică, munții: Cerbu, Plopu, Rânca, Larga, Tâmpa și Pleșa Tâmppei, componente ale moșiei³.

În următorii ani, Dumitru Brezulescu a început o intensă corespondență cu proprietarii moșiei, reușind să cumpere, treptat, părțile deținute de aceștia, după cum urmează: la 19 septembrie 1905, partea lui D.P.Antonescu cu 14 000 lei, la 6 octombrie 1905, cea a Mariei Vintilescu cu 6 500 de lei, la 12 septembrie 1906 a Elenei Rallet cu 100 000 de lei, la 4 august 1907 a Mariei P. Antonescu cu 20 000 lei, la 21 august 1907 a lui C. Palada cu 40 700 lei și la 15 septembrie 1907 a lui Grigore Palada cu 28 000 lei⁴. În opera sa de cumpărare a moșiei, Brezulescu a fost ajutat de colegul său de facultate, I.G. Duca, director general al Casei Centrale a Băncilor Populare, care, drept recunoștință, va fi ales președinte de onoare al Băncii Populare Gilortul.

Din cauza unor dificultăți juridice, Tribunalul Gorj decide ca restul moșiei Novaci, proprietate a Eforiei Spitalelor Civile și a lui Romulus P. Antonescu, să fie vândută prin licitație publică. La această licitație urmau să se prezinte și doi mari proprietari din Zorlești, frații Codin și Mitroi Pociovălișteanu. Pentru a preîntâmpina posibilitatea ca țărani să schimbe un stăpân cu altul, la 29 noiembrie 1907, în ziua licitației, Brezulescu a trimis un grup de 20-25 de novăceni, care să-i împiedece pe cei doi să participe la licitație. Era o măsură extremă, dar necesară pentru ca novăcenii să intre în posesia pământului mult râvnit. Când frații Pociovălișteanu au ajuns la Tribunal, au fost imediat înconjurați de țărani, care le-au spus să facă cale îndoarsă. Fețele crispate ale novăcenilor și cuțitele care străluceau pe sub mâneci, i-au „convins” pe cei doi să bată în retragere⁵. Totuși, avocatul lor Gh. Rovinaru „s-a prezentat în instanță și a declarat că dl. C. Pociovălișteanu, aflat în sala de ședință, este gata de a supralicita la vânzarea moșiei Novaci cu trupurile sale, însă se vede amenințat de către locuitorii novăceni, aflați prezenți în sala tribunalului și interesați în această vânzare, ca făcând parte din Banca Populară Gilortul, că-l va omorâ chiar aci pe loc, dacă va face supralicitarea vânzării moșiei Novaci. Dl. Brezulescu, avocat din partea Băncii Populare Gilortul zise că dl. Pociovălișteanu se poate prezenta să supraliciteze

2 SJAN Gorj, Fond Camera de Comerț și Industrie Oficiul Tg. Jiu, dosar 111/1930, fila 13.

3 Gheorghe Dumitrescu-Bumbești, *op.cit.*, p.35.

4 *Ibidem*, p. 36-38.

5 Gheorghe Ciorogaru, *Dumitru Brezulescu*, Târgu Jiu, Editura Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, 2010, p.44-47.

vânzarea, luând și răspunderea că locuitorii novăceni nu vor provoca nici un scandal.”. În final, moșia Novaci a fost adjudecată de Banca Gilortul, contra sumei de 400 500 lei, iar la 2 ianuarie 1908 s-a pronunțat ordonanța definitivă de adjudecare⁶.

După cumpărare, moșia a fost împărțită astfel: munții și pădurile au rămas în proprietatea băncii, plaiurile, locurile de pășune și cursurile de apă au fost cedate în folosința gratuită a sătenilor, iar terenurile arabile și fânețele au fost scoase la vânzare. Între anii 1908 și 1911 are loc o adevărată împrumțare a novăcenilor, cu diferența că ei l-au cumpărat la prețul de 120-300 lei pogonul, ceea ce reprezenta 1/6 din valoarea pământului. Pentru o mai justă apreciere asupra celor îndreptățiți să primească teren agricol și loc de casă, fiecare solicitant a trebuit să completeze o declarație-tip, în care specifica averea deținută, numărul membrilor familiei, ocupația, venitul anual, prețul maxim pe care îl poate plăti și în câte rate anuale poate achita pământul⁷. Din cele peste 1000 de cereri și declarații primite de bancă, au fost respinse, după îndelungi cercetări pentru verificarea celor arătate de săteni, un număr de 43 din satele Pociovaliștea, Aniniși și Hirișești ca necorespunzând condițiilor de împrumțare. Numai în 1909 au fost împrumțăriți 176 de țărani cu 175 hectare de pământ arabil, banca încasând 49 881 lei⁸.

Acum au primit pământ și familiile din satul Novaci Străini, urmașii crescătorilor de oi veniți din Mărginimea Sibiului, ceea ce duce la împământarea lor definitivă. Astfel, prin intermediul Băncii Gilortul, Dumitru Brezulescu a realizat o măreață operă socială, fiind ales în anul 1907, președinte al băncii. În această calitate, a elaborat un regulament forestier, pentru o exploatare rațională a pădurilor băncii și a vândut novăcenilor 3490 de arbori uscați sau doborâți la pământ din muntele Rânca. Tot pentru a valorifica în întregime materialul lemnos, ce amenința să se piardă prin doborâre naturală sau putrezire, Banca Gilortul a încheiat, cu o tovărășie de dogari din comuna Costești, jud. Muscel, un contract de valorificare a lemnului. Conform acestuia, banca oferea materia primă (550 de stejari bătrâni din pădurea Dumbrăvița), iar tovărășia de musceleni selecționa lemnul bun și-l transforma în doage, iar produsele finite erau împărțite pe din două⁹. Pentru crearea unor noi surse de venituri și îmbunătățirea traiului sătenilor, Banca a amenajat o grădină de zarzavat pe un teren de trei hectare, donat de Brezulescu în acest scop. De asemenea, pe o altă suprafață de 5 hectare, s-a înființat o pepinieră, din care țărani din Novaci și împrejurimi se aprovizionau cu noi varietăți de pomi, în special cu pruni bosniaci. S-a construit un cuptor pentru coacerea prunelor și s-au instalat patru cazane de aramă, în care sătenii

6 SJAN Gorj, Fond Tribunalul Județului Gorj, dosarul 3/1870-1929, fila 212.

7 Gheorghe Dumitrescu-Bumbești, *op.cit.*, p.74-76

8 Gheorghe Ciorogaru, *op.cit.*, p.51

9 Eleodor Focșeneanu, *Dumitru Brezulescu – o viață închinată țărănimii*, București, Editura Vreamea, 1998, p. 37

puteau pregăti magiunul și s-a plantat diverse varietăți de viță nobilă pe dealul Gruului¹⁰.

Banca Gilortul avea și un fond filantropic și cultural, din care acorda anual importante sume de bani, materiale de construcție și lemne de foc școlilor, bisericilor, bibliotecilor și sătenilor săraci. Astfel, în anii 1903-1910 donează un gramofon școlii primare din Novaci, o pompă de incendiu Primăriei Novaci, văduvelor și orfanilor rămași de pe urma răscoalei din 1907, Bibliotecii populare din Tg. Jiu, bisericilor din Voitești, Novaci, Pojaru de Sus, Pociovaliște, Radoși, Bengești și școliiilor din Pociovaliștea și Polovragi¹¹. Tot din acest fond, Banca Gilortul a trimis la Școala Normală din Craiova, trei absolvenți merituoși ai școlii novăcene: Ion D. Giugiulan, Ion Z. Ciorogaru și Serghie Leuștean. Au fost, după Brezulescu, cei dintâi fii ai Novaciului care au mers mai departe la învățătură. Toți trei au obținut burse și au devenit dascăli, iar unul dintre ei va ajunge chiar președinte al Băncii Gilortul în perioada interbelică¹².

Prin munca și calitățile sale, Dumitru Brezulescu a reușit să transforme Banca Gilortul în ce mai mare bancă populară din România și Novaciul într-o comună-model, fiind stimat și admirat atât în țară, cât și peste hotare. Din păcate, el s-a stins în floarea vârstei, la doar 36 de ani, dar amintirea faptelor sale dăinuie în inimile novăcenilor până astăzi.

După moartea sa, în anul 1916, a fost ales ca director al Băncii Gilortul, avocatul Ion Dem Petrescu, originar din Polovragi, care s-a dovedit un demn urmaș al lui Brezulescu și care va realiza multe din proiectele pe care acesta nu a mai avut timp să le materializeze. În anii 1918-1919, Banca Gilortul, a vândut locuitorilor novăceni, constituiți în Obștea Cerbul, munții Plaiul, Măgura, Cerbul și Plopul în suprafață de peste 2500 hectare, cu 80 de lei pogonul, plățibili în 5 ani¹³.

La 9 iunie 1923, Banca Populară Gilortul a donat Ministerului Sănătății un imobil în valoare de un milion de lei, pe care îl cumpăraseră de la urmașii lui Brezulescu pentru înființarea unui spital „cu cel puțin 20 de paturi, care să poarte numele de Vlădoianu-Brezulescu”. Condițiile donației sunt următoarele: „1. Acest spital nu va putea niciodată fi nici desființat, nici permutat în altă localitate; 2. Nu va putea fi niciodată transformat într-un sanatoriu de tuberculoși sau alte boli contagioase; 3. Va da asistența necesară în primul rând bolnavilor din plasa Novaci; 4. Se va începe de urgență lucrarea de terminarea caselor pentru ca instalarea completă a spitalului să aibă loc cel mai târziu la 1 octombrie 1924; 5. Spitalul va funcționa întotdeauna fără întrerupere; 6. Primirea în spital în caz de boală sau accident a personalului Băncii sau a lucrătorilor ei în exploatarea

¹⁰ *Ibidem*, p.38-39.

¹¹ Gheorghe Dumitrescu-Bumbești, *op.cit.*, p.86-87.

¹² Eleodor Focșeneanu, *op.cit.*, p.41.

¹³ *Obștea „Cerbul” - comuna Novaci, județul Gorj. Titlu de proprietate și Statut*, Târgu Jiu, Institutul de Arte Grafice „Nicu D. Miloșescu”, 1928.

forestiere va fi totdeauna obligatorie; 7. Conducerea efectivă a Spitalului va fi totdeauna încredințată unui medic titular, care să fi trecut examenele cerute de legea sanitară pentru această funcțiune”¹⁴.

În anul 1926¹⁵ a început construcția în Novaci a unui nou local de școală cu 4 săli de clasă, cancelarie, muzeu școlar, locuință pentru director, dependințe, școală care s-a numit „Alexandru Ioan Cuza” și care a fost terminată în toamna anului 1933. În acest scop, Banca Populară Gilortul „însuflețită de dorința de a sprijini cât mai mult ridicarea culturală a sătenilor noștri și în special de a putea contribui la împodobirea comunei Novaci cu un măreț local de școală” a dăruit școlii un teren în suprafață de un pogon în centrul comunei, iar pentru completarea fondurilor necesare construcției a fost organizată o mare serbare populară în zăvoiuil băncii¹⁶.

În 1929 începe o perioadă dificilă pentru Bancă, prin reducerea creanțelor în urma aplicării legii conversiunii datoriilor agricole, a suferit o pierdere de 5 347 248 lei, din care s-a acoperit cu ajutorul acordat de către stat suma de 3 743 073 lei, iar restul de 1 604 175 lei au fost acoperiți din fondurile proprii. În ciuda acestor greutăți, Banca Gilortul a construit în anii 1930 un local propriu modern, în care va funcționa un hotel și un restaurant. Dumitru Brezulescu a intuit și potențialul turistic pe care îl avea Râncea, dar abia după moartea sa, Banca a construit aici 6 cabane cu câte 5 camere fiecare, punând piatra de temelie a viitoarei stațiuni turistice Râncea. Mai mult, ea a donat, la 18 mai 1937, Oficiului de Educație și Îndrumare a Tineretului Român 2500 m.p. în muntele Râncea, iar la 8 decembrie 1938 o suprafață egală a primit organizația de tineret „Straja Țării”. La 23 mai 1945 are loc o nouă donație „pentru dezvoltarea turismului în această regiune” către „Oficiul Național de Turism”, care construise deja o cabană pe un teren de 1000 m.p.¹⁷

La 15 ianuarie 1935, Banca Populară Gilortul arendează Primăriei Novaci un teren în centrul comunei pentru târgul săptămânal de vite: „Primăria nu va plăti nici un fel de arendă Băncii proprietară, care, prin acest gest, înțelege, ca și în trecut, să contribuie la propășirea din punct de vedere economic a satelor și în special a comunei Novaci”. Tot din inițiativa Băncii, la 27 iunie 1937 au demarat lucrările de construcție a unei microhidrocentrale pe râul Gilort. Acestea s-au încheiat în septembrie 1939, uzina electrică având o putere instalată de 150 Kw, Novaciul devenind, astfel, prima comună din Oltenia iluminată electric¹⁸.

În timpul celui de-al doilea război mondial, Banca Gilortul a contribuit la

14 Constantin Dârvăreanu, *Monografia orașului Novaci*, Deva, Tipografia Grafica Plus SRL Deva, 2008, p. 168.

15 „Un nou lăcaș de lumină la Novaci” în „Gorjanul”, anul III, nr.33-34 din 8-5 sept. 1926.

16 Cristian Grecoiu, *Banca Populară Gilortul*, în „Vertical”, nr. 250 din 10 noiembrie 2010.

17 Idem, *Istoricul stațiunii turistice Râncea* în „Vertical”, nr. 300 din 16 noiembrie 2011.

18 „Electrificarea regiunii Novaci. Uzina hidroelectrică de pe Gilort s-a terminat” în „Gorjanul”, an XVI, nr. 3-4 din 1939, p.8.

aprovizionarea cu hrană a locuitorilor, numai în perioada septembrie 1940-aprilie 1941 distribuind 18 vagoane cu porumb populației. Tot în această perioadă a donat terenul și a contribuit financiar la construirea „Centrului Administrativ Novaci”, în care se vor muta toate instituțiile locale: Primăria, Pretura, Judecătoria, Postul de Jandarmi, Percepția, Ocolul Tehnic, Serviciul Veterinar, Oficiul Poștal etc. La 7 august 1948, Banca Gilortul donează Direcțiunii Generale a Drumurilor din cadrul Ministerului Lucrărilor Publice un teren de 3000 m.p., pe care se afla un imobil compus din 6 camere, un șopron și o magazie. Peste puțin timp, la 29 august 1948, Banca Populară Gilortul fuzionează cu Cooperativa „Sf. Ioan Botezătorul” din Novaci, rezultând Cooperativa de aprovizionare, desfacere și forestieră „Gilortul”, cu două secțiuni economică și forestieră. În total noua societate avea 1828 de membri și un capital subscris de 4 953 000 lei¹⁹.

În același an, aceasta a fost desființată de regimul comunist, toate bunurile sale intrând în proprietatea statului. Astfel și-a încheiat existența „minunea de la Novaci”, cum au numit-o mulți, rămânând, peste ani, amintirea unor oameni care și-au pus talentul, energia și munca în slujba semenilor și a interesului public.

19 Cristian Grecoiu, *Banca Populară Gilortul*, în „Vertical”, nr. 250 din 10 noiembrie 2010.